

facile est nobis facere quod statim ad dictum nostrum fit; sed multo major apparet facilitas, si ante verbum prolatum, ad primum signum voluntatis, quod nutus dicitur, executio nostrae voluntatis per ministros fiat; et talis noster nutus est quaedam causa praedictae executionis, in quantum per ipsum inducantur alii ad nostram voluntatem explendam; nutus autem divinus, quo fiet resurrectio, nihil est aliud quam signum ab ipso datum, cui natura tota obediens ad resurrectionem mortuorum; et hoc signum idem est quod vox tubae, ut ex dictis patet.

Ad secundum dicendum, quod sicut formae sacramentorum habent virtutem sanctificandi, ut supra dictum est, non ex hoc quod audiuntur, sed ex hoc quod proferuntur; ita illa vox, quidquid sit, habebit efficaciam instrumentalem ad resuscitandum, non ex hoc quod sentitur, sed ex hoc quod profertur; sicut etiam vox ex ipsa impulsione aeris excitat dormientem solvendo organum sentiendi, non ex hoc quod cognoscatur; quia iudicium de voce proveniente ad aures sequitur excitationem, et non est causa eius.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procederet, si virtus data illi voci esset ens perfectum in natura: quia tunc quod ex ea procederet, virtutem iam naturalem factam principium haberet. Non autem est talis virtus illa, sed qualis supra dictum est esse in formis sacramentorum.

Solutio III. Ad tertium quaestionem dicendum, quod Augustinus dicit in 5 de Trinit. (cap. 4), quod sicut corpora crassiora et inferiora per subtiliora et potentiora quodam ordine reguntur; ita omnino corpora reguntur a Deo per spiritum vitae rationalem; et hoc etiam Gregorius in 4 Dialog. tangit. Unde in omnibus quae corporaliter a Deo fiunt, utitur Deus ministerio Angelorum. In resurrectione autem est aliquid ad transmutationem corporum pertinens, scilicet collectio cinerum, et eorum praeparatio ad reparationem humani corporis; unde quantum ad hoc in resurrectione utitur Deus ministerio Angelorum. Sed anima sicut immediate a Deo creata est, ita immediate a Deo corpori iterato unietur sine aliqua operatione Angelorum. Similiter etiam gloriam corporis ipse faciet absque ministerio Angelorum, sicut et animam immediate glorificat. Et istud Angelorum ministerium vox dicitur secundum unam expositionem, quae tangitur in littera.

Ad primum ergo patet solutio ex dictis.

Ad secundum dicendum, quod ministerium illud erit principaliter unius Archangeli, scilicet Michaelis, qui est Princeps Ecclesiae, sicut fuit synagogae, sicut dicitur Daniel. 10: qui tamen agit ex influenza virtutum, et aliorum superiorum ordinum; unde quod ipse faciet, superiores ordines quodammodo facient. Similiter inferiores Angeli cooperabuntur ei circa resurrectionem singulorum, quorum custodiae deputati fuerunt; et sic vox illa potest dici unius et plurium Angelorum.

ARTICULUS III.

Utrum tempus resurrectionis oporteat differri usque ad finem mundi, ut omnes simul resurgant.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod tempus resurrectionis non oporteat differri usque ad finem mundi, ut omnes simul resurgant. Quia ma-

jor est convenientia capitis ad membra quam membrorum ad invicem, sicut causae ad effectus quam effectuum ad invicem. Sed Christus, qui est caput nostrum, non distulit resurrectionem suam usque ad finem mundi, ut simul cum omnibus resurgeret. Ergo nec oportet quod priorum sanctorum resurrectio usque ad finem mundi differatur, ut simul cum aliis resurgant.

2. Praeterea, resurrectio capitis causa est resurrectionis membrorum. Sed resurrectio quorundam membrorum nobilium propter vicinitatem ad caput, non est dilata usque ad finem mundi, sed statim resurrectionem Christi secuta est, sicut pie creditur de beata Virgine et Joanne Evangelista. Ergo et aliorum resurrectio tanto propinquior erit resurrectioni Christi, quanto per gratiam et meritum magis ei fuerint conformes.

3. Praeterea, status novi testamenti est perfectior, et expressius portat imaginem Christi, quam status veteris. Sed quidam patres veteris testamenti Christo resurgente resurrexerunt, sicut dicitur Math. 27, 52, quod multa corpora sanctorum qui dormierant, resurrexerunt. Ergo videtur quod nec sanctorum novi testamenti resurrectio differri debeat usque ad finem mundi, ut sit omnium simul.

4. Praeterea, post finem mundi non erit aliquis sanctorum numerus. Sed post resurrectionem mortuorum adhuc computantur multi anni usque ad resurrectionem aliorum, ut patet Apoc. 20; dicitur enim ibi vers. 4: *Vidi . . . animas decoloratorum propter testimonium Jesu, et propter verbum Dei; et infra: Et vixerunt, et regnaverunt cum Christo mille annis; et ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummarentur mille anni.* Ergo resurrectio omnium non differatur usque ad finem mundi, ut sit omnium simul.

Sed contra est quod Job 24: *Homo cum dormierit, non resurget, donec atteratur caelum, nec evigilabit ut resurgat de somno suo; et loquitur de somno mortis.* Ergo usque ad finem mundi, quando caelum atteretur, resurrectio hominum differatur.

Praeterea, Hebr. 11, 59, dicitur: *Illi omnes (1) testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, id est plenam animae et corporis beatitudinem, Deo aliquid aliud pro nobis providente, ne sine nobis consummarentur, id est perficerentur.* Glossa: *ut communi gaudio omnium majus fieret gaudium singulorum.* Sed non erit ante resurrectio quam corporum glorificatio: quia reformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae; Phil. 3, 21: et resurrectionis filii erunt sicut Angeli in caelo, ut patet Math. 22. Ergo resurrectio differatur usque ad finem mundi, in quo omnes simul resurgant.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod tempus illud non sit occultum. Quia cuius principium est determinatum et scitum, et finis potest determinate sciri; eo quod omnia mensurantur quadam periodo, ut dicitur in 2 de Generatione (text. 37). Sed principium mundi determinate scitur. Ergo et finis ipsius potest determinate sciri; et tunc erit tempus resurrectionis, et iudicii: ergo tempus illud non est occultum.

2. Praeterea, Apoc. 17 dicitur, quod mulier,

(1) Al. homines.

QUAESTIUNCULA IV.

Uterius. 1. Videtur quod resurrectio non erit noctis tempore. Quia resurrectio non erit donec atteratur caelum, ut dicitur Job 14. Sed cessante motu caeli, quod dicitur ejus attritio, non erit tempus, neque dies neque nox. Ergo resurrectio non erit in nocte.

2. Praeterea, finis uniuscujusque rei debet esse perfectissimus. Sed tunc erit finis temporis; unde in Apoc. (cap. 10) dicitur quod tempus amplius non erit. Ergo tunc debet esse tempus in sui optima dispositione; et ita debet esse dies.

3. Praeterea, qualitas temporis debet respondere his quae geruntur (1) in tempore. Unde Joan. 14, fit mentio de nocte, quando Judas exiit a consortio lucis. Sed tunc erit perfecta manifestatio omnium quae nunc latent; quia cum venerit Dominus, *illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium*, ut dicitur 1 Corinth. 4, 5. Ergo debet esse in die.

Sed contra, resurrectio Christi est exemplar nostrae resurrectionis. Sed resurrectio Christi fuit in nocte, ut Gregorius dicit in homil. paschali (homil. 21 in Evang.). Ergo et nostra resurrectio nocturno tempore erit.

Praeterea, adventus Domini comparatur adventui furis in domum, ut patet Lucae 12. Sed fur in tempore noctis in domum venit. Ergo in tempore nocturno veniet. Sed veniente ipso fiet resurrectio, ut dictum est. Ergo resurrectio fiet tempore nocturno.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod, sicut Augustinus dicit in 5 de Trinit. (cap. 4), divina providentia statuit ut corpora crassiora et inferiora per subtiliora et potentiora quadam ordine regantur; et ideo tota materia corporum inferiorum subiacet variationi secundum motum caelestium corporum; unde esset contra ordinem quem divina providentia in rebus statuit, si materia inferiorum corporum ad statum incurruptionis perduceretur manente motu corporum superiorum. Et quia secundum positionem fidei, resurrectio erit in vitam immortalem conformiter Christo, qui resurgens a mortuis, jam non moritur, ut dicitur Rom. 6; ideo humanorum corporum resurrectio usque ad finem mundi differatur, in quo motus caeli quiescet. Et propter hoc etiam quidam philosophi qui posuerunt motum caeli nunquam cessare, posuerunt reditum humanarum animarum ad corpora mortalia qualia nunc habemus, sive ponerent reditum animae ad idem corpus in fine magni anni, ut Empedocles, sive ad aliud, ut Pythagoras posuit quamlibet animam quodlibet corpus ingredi, ut dicitur in 1 de Anima (text. 52).

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis caput magis conveniat cum membris convenientia proportionis, quae exigitur ad hoc quod in membra influat, quam membra ad invicem; tamen caput habet causalitatem quamdam super membra, quia membra carent; et in hoc membra differunt a capite, et conveniunt ad invicem. Unde resurrectio Christi exemplum quoddam nostrae resurrectionis est, ex cuius fide spes nobis de nostra resurrectione constringit; non autem resurrectio alicujus membri Christi est causa resurrectionis ceterorum membrorum; et

(1) Al. generantur.

per quam Ecclesia significatur, habet locum paratum a Deo, in quo pascatur diebus mille ducentis sexaginta. Daniel, etiam 21, ponitur determinatus numerus dierum, per quos anni significari videntur, secundum illud Ezech. 4, 6: *Diem pro anno dedit tibi.* Ergo ex sacra Scriptura potest sciri determinate finis mundi, et resurrectionis tempus.

5. Praeterea, status novi testamenti praefiguratus fuit in veteri testamento. Sed scimus determinate tempus in quo vetus testamentum statum habuit. Ergo et potest sciri determinate tempus in quo novum testamentum statum habebit. Sed novum testamentum habebit statum usque ad finem mundi; unde dicitur Math. ult. 20: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi.* Ergo potest sciri finis mundi, et resurrectionis tempus.

Sed contra, illud quod est ignoratum ab Angelis, est etiam hominibus multo magis occultum; quia ea ad quae homines naturali ratione pertinere possunt, multo limpidius et certius Angeli naturali cognitione cognoscunt; similiter etiam revelationes hominibus non sunt nisi mediantibus Angelis, ut patet per Dionysium, 4 cap. cael. Hier. Sed Angeli nesciunt tempus determinate, ut patet Math. 24, 56: *De die illa et hora nemo scit, neque Angeli caelorum.* Ergo tempus illud est hominibus occultum.

Praeterea, Apostoli magis fuerunt consilii secretorum Dei quam alii sequentes, ut dicitur Rom. 8, 25: *Ipsi primitias spiritus habent;* Glossa interlinealis: *tempore prius, et ceteris abundantius.* Sed eis de hoc ipso quaerentibus dictum est, Act. 1, 7: *Non est vestrum nosse tempora et momenta, quae Pater in sua potestate posuit.* Ergo multo magis est aliis occultum.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod resurrectio non fiet subito, sed successive. Quia Ezech. 37, 7, praenuntiatur resurrectio mortuorum, ubi dicitur: *Accesserunt ossa ad ossa; et vidi, et ecce super ea nervi et carnes ascenderunt, et extenta est in eis cutis desuper; et spiritum non habebant.* Ergo reparatio corporum tempore praecedit conjunctionem animarum; et sic resurrectio non erit subita.

2. Praeterea, illud ad quod exiguntur plures actiones se consequentes, non potest subito fieri. Sed ad resurrectionem exiguntur plures actiones se consequentes, scilicet collectio cinerum, reformatio corporis, et infusio animae. Ergo resurrectio non fiet subito.

3. Praeterea, omnis sonus tempore mensuratur. Sed sonus tubae causa erit resurrectionis, ut dictum est. Ergo resurrectio fiet in tempore, et non subito.

4. Praeterea, nullus motus localis potest esse subito, ut dicitur in lib. de Sensato (cap. 7, vel apud S. Thom. lect. 16). Sed ad resurrectionem exigitur aliquis motus localis in collectione cinerum. Ergo non fiet subito.

Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 15, 51: *Omnes quidem resurgemus . . . in momento, in ictu oculi.* Ergo resurrectio erit subito.

Praeterea, virtus infinita subito operatur. Sed, sicut Damascenus dicit (de Fide orth., lib. 4, cap. 17), *crede resurrectionem futuram divina virtute; de qua constat quod infinita est.* Ergo resurrectio fiet subito.

ideo resurrectione Christi debuit praecedere resurrectionem aliorum, qui omnes simul resurgere debuerunt in consummatione saeculorum.

Ad secundum dicendum, quod quamvis inter membra Christi sint quaedam aliis digniora, et magis capiti conformia, non tamen pertingunt ad rationem capitis, ut sint causa aliorum; et ideo ex conformitate ad Christum non debetur eis quod eorum resurrectio praecedat resurrectionem aliorum, quasi exemplar exemplatum, sicut dictum est de resurrectione Christi. Sed quod aliquibus hoc sit concessum, quod eorum resurrectio non sit usque ad communem resurrectionem dilata, est ex speciali gratiae privilegio, non ex debito conformitatis ad Christum.

Ad tertium dicendum, quod de illa resurrectione sanctorum cum Christo videtur dubitare Hieronymus (alius Auctor) in sermone de Assumptione, utrum scilicet peracto resurrectionis testimonio (1) iterum mortui sint, ut sic eorum magis fuerit suscitatio quaedam, sicut fuit Lazari, quam vera resurrectio, qualis erit in fine mundi; an ad immortalem vitam vere resurrexerint, semper in corpore victuri, in caelum cum Christo ascendentes corporaliter, ut Glossa dicit Matth. 27. Et hoc probabilis videtur; quia ad hoc quod verum testimonium de vera resurrectione Christi proferrent, congruum fuit quod vere resurgerent, sicut Hieronymus alibi (super cap. 27 Matthaei) dicit. Nec eorum resurrectio propter ipsos accelerata est, sed propter resurrectionem Christi testificandam; quod quidem testimonium (2) erat ad fundandum fidem novi testamenti; unde decentius factum est per patres veteris testamenti quam per eos qui jam novo testamento fundato decesserunt. Tamen sciendum est, quod etsi de resurrectione eorum in Evangelio mentio fiat ante resurrectionem Christi, tamen, ut per textum patet, intelligendum est per anticipationem esse dictum, quod frequenter historiographis accidit. Nullus enim vera resurrectione ante Christum resurrexit, eo quod ipse est primitiae dormientium, ut dicitur 1 Corinth. 15, quamvis aliqui fuerunt resuscitati ante Christi resurrectionem; ut de Lazaro patet Joan. 11.

Ad quartum dicendum, quod occasione illorum verborum, ut Augustinus narrat, 20 lib. de Civit. Dei (cap. 1), quidam haeretici posuerunt primam resurrectionem futuram esse mortuorum, ut cum Christo mille annis in terra regnarent; unde vocati sunt Chiliaetae, quasi millenarii; et Augustinus ibidem ostendit verba illa aliter esse intelligenda, scilicet de resurrectione spirituali, per quam homines a peccatis dono gratiae resurgunt. Secunda autem resurrectio est corporum. Regnum autem Christi dicitur Ecclesia, in qua cum ipso non solum martyres, sed etiam alii electi regnant, ut a parte totum (5) intelligatur. Vel regnant cum Christo in gloria quantum ad omnes. Et fit specialiter mentio de martyribus, quia ipsi praecipue regnant mortui, qui usque ad mortem secundum veritatem (4) certaverunt. Millenarius autem non significat aliquem certum numerum, sed designat totum temporis quod nunc agit, in quo sancti cum Christo regnant; quia numerus millenarius designat univer-

(1) *Al.* testamentum.
(2) *Al.* testamentum.
(3) *Al.* per totum.
(4) *Nicolaï:* pro veritate.

salitatem magis quam centenarius, eo quod centenarius est quadratum denarii, sed millenarius est numerus solidus ex duplici ductu denarii in seipsum surgens, quia decies decem decies (1) mille sunt; et similiter in Psal. 104, 8 dicitur: *Verbi quod mandavit in mille generationes*, id est omnes.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod sicut dicit Augustinus in lib. 85 Quaest., quaest. 38, aetas ultima humani generis, quae incipit a Domini adventu usque ad finem saeculi, in quibus generationibus computetur incertum est, sicut etiam senectus, quae est ultima aetas hominis, non habet determinatum tempus secundum mensuram aliarum, cum quandoque sola tantum tenet temporis quantum reliquae omnes aetates. Hujus autem ratio est, quia determinatus numerus futuri temporis sciri non potest nisi vel per revelationem vel per naturalem rationem. Tempus autem quod erit usque ad resurrectionem, numerari non potest naturali ratione: quia simul erit resurrectio et finis motus caeli, ut dictum est: ex motu autem accipitur numerus omnium quae determinati tempore per naturalem rationem futura praevidentur. Ex motu autem caeli non potest cognosci finis ejus; quia cum sit circularis, ex hoc ipso habet quod secundum naturam suam possit in perpetuum durare. Unde naturali ratione tempus quod erit usque ad resurrectionem, numerari non potest. Similiter nec per revelationem haberi potest, ideo, ut omnes semper sint solliciti et praeparati ad Christum occurrendum; et propter hoc etiam Apostolis de hoc quaerentibus respondit, Act. 1, 7: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate*; in quo, ut Augustinus dicit, 18 de Civ. Dei (cap. 35), omnium de hac re calculantium (2) digitos resolvit, et quiescere jubet. Quod enim Apostoli quaerentibus noluit indicare, nec aliis revelabit. Unde illi omnes qui tempus praedictum numerare voluerunt, haecenus falsiloqui sunt inventi. Quidam enim, ut Augustinus dixit ibidem, dixerunt ab ascensione Domini usque ad ultimum ejus adventum quadringentos annos posse compleri, alii quingentos, alii mille: quorum falsitas patet; et similiter patebit eorum qui adhuc computare non cessant.

Ad primum ergo dicendum, quod eorum quorum finis cognoscitur principio noto, oportet mensuram nobis esse cognitam; et ideo cognitio principio alicujus rei, cujus duratio mensuratur motu caeli, possumus cognoscere ejus finem, eo quod motus caeli est nobis notus. Sed mensura durationis motus caeli est sola divina dispositio, quae est nobis occulta; et ideo quantumcumque sciamus principium ejus, finem scire non possumus.

Ad secundam dicendum, quod per mille ducentos sexaginta dies, de quibus fit mentio Apoc. 12, significatur omne tempus in quo Ecclesia durat, et non aliquis determinatus numerus annorum; et hoc ideo, quia praedictio Christi, super quam fundatur Ecclesia, duravit tribus annis cum dimidio; quod tempus vel et luna creduntur creata, ut sic eorum circulo compleatur penitus per reditum ad eundem punctum; unde de Christo dicitur quod resurrexit tali hora.

Ad primum ergo dicendum, quod quando resurrectio erit, non erit tempus, sed finis temporis: quia in eodem instanti in quo cessabit motus caeli, erit resurrectio mortuorum; et tamen erit situs sidereum secundum dispositionem qua se habet nunc

(1) *Al.* decem dies.
(2) *Al.* calculantium.

sed debet referri ad tempus quo praedicabit Antichristus, et quo persequetur ejus durabit.

Ad tertium dicendum, quod quamvis status novi testamenti in generali sit praefiguratus per statum veteris testamenti; non tamen oportet quod singula respondeant singulis, praecipue cum in Christo omnes figurae veteris testamenti fuerint completae; et ideo Augustinus, 18 de Civ. Dei (cap. 32), respondet quibusdam, qui volebant accipere numerum persecutionum quae Ecclesia passa est et passura secundum numerum plagarum Aegypti, dicens: *Ego per illas res gestas in Aegypto istas persecutiones propheticas significatas esse non arbitror; quamvis ab eis qui hoc putant, exquisite et ingeniose illa singula his singulis comparata videantur, non propheticis spiritu, sed conjectura mentis humanae, quae aliquando ad certum pervenit, aliquando fallitur*. Et similiter videtur esse de dictis Abbatis Joachim, qui per tales conjecturas de futuris aliqua vera praedixit, et in aliquibus deceptus fuit.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod in resurrectione aliquid fiet ministerio Angelorum, et aliquid virtute divina immediate, ut dictum est. Illud ergo quod Angelorum ministerio fiet, non erit in instanti, si instans deat ut indivisibile temporis; erit tamen in instanti, si instans accipiatur pro tempore imperceptibili. Illud autem quod fiet virtute divina immediate, fiet subito, scilicet in termino temporis quo Angelorum opus complebitur: quia virtus superior inferiorem ad perfectionem adducit.

Ad primum ergo dicendum, quod Ezechiel loquebatur populo rudi, sicut et Moyses; unde sicut Moyses distinxit opera sex dierum per dies, ut rudis populus capere posset, quamvis omnia simul facta, secundum Augustinum (super Gen. ad lit., cap. 14); ita Ezechiel diversa quae in resurrectione futura sint expressit, quamvis omnia simul futura sint in instanti.

Ad secundum dicendum, quod quamvis illae operationes sint consequentes invicem natura, sunt tamen simul tempore: quia vel sunt in eodem instanti, vel una est in instanti ad quod alia terminatur.

Ad tertium dicendum, quod idem videtur esse de sono illo et de formis sacramentorum; scilicet quod in ultimo instanti prolotionis effectum suum habebunt.

Ad quartum dicendum, quod congregatio eorum, quae sine motu locali esse non potest, fiet ministerio Angelorum; et ideo erit in tempore, sed imperceptibili, propter facilitatem operandi quae competit Angelis.

Solutio IV. Ad quartam quaestionem dicendum, quod determinata hora temporis qua fiet resurrectio, pro certo sciri non potest, ut patet in littera; tamen satis probabiliter dicitur a quibusdam, quod resurrectio erit quasi in crepusculo, sole existente in oriente, et luna in occidente: quia in tali dispositione sol et luna creduntur creata, ut sic eorum circulo compleatur penitus per reditum ad eundem punctum; unde de Christo dicitur quod resurrexit tali hora.

Ad primum ergo dicendum, quod quando resurrectio erit, non erit tempus, sed finis temporis: quia in eodem instanti in quo cessabit motus caeli, erit resurrectio mortuorum; et tamen erit situs sidereum secundum dispositionem qua se habet nunc

in aliqua determinata hora; et secundum hoc dicitur resurrectio futura tali vel tali hora.

Ad secundum dicendum, quod optima dispositio temporis dicitur esse in meridie propter illuminationem solis. Sed tunc civitas Dei non egebit sole neque luna: quia claritas Dei illuminabit eam, ut dicitur Apoc. 21; et ideo quantum ad hoc non refert utrum in die vel in nocte resurrectio fiat.

Ad tertium dicendum, quod tempori illi congruit manifestatio quantum ad ea quae tunc gerentur, et occultatio quantum ad determinationem ipsius temporis; et ideo utrumque congrue fieri potest, ut scilicet resurrectio sit in die, vel in nocte.

ARTICULUS IV.

Utrum mors erit terminus a quo resurrectionis in omnibus.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod mors non erit terminus a quo resurrectionis in omnibus. Quia quidam non morientur, sed immortalitate supervestientur: dicitur enim in symbolo, quod ipse venturus est iudicare vivos et mortuos. Hoc autem non potest intelligi quantum ad tempus iudicii, quia tunc erunt omnes vivi. Ergo oportet quod referatur haec distinctio ad tempus praecedens; et ita non omnes ante iudicium morientur.

2. Praeterea, naturale et commune desiderium non potest esse vacuum et inane quin in aliquibus expleatur. Sed secundum Apostolum, 2 Corinth. 3, hoc est commune desiderium quo nolumus exphari, sed supervestiri. Ergo aliqui erunt qui nunquam exphabuntur corpore per mortem, sed supervestientur gloria resurrectionis.

3. Praeterea, Augustinus in Ench. (cap. 103), dicit, quod quatuor ultimae petitiones orationis dominicae ad praesentem vitam pertinent, quarum una est: *Dimitte nobis debita nostra*. Ergo Ecclesia petit in hac vita sibi omnia debita relaxari. Sed Ecclesiae oratio non potest esse cassa quin exaudiat. Joan. 16, 25: *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*. Ergo Ecclesia in aliquo hujus vitae tempore omnium debitorum remissionem consequetur. Sed unum de debitis quo pro peccato primi parentis astringimur, est quod nascimur in originali peccato (1). Ergo aliquando hoc Ecclesiae Deus praestabit, quod homines sine peccato originali nascentur. Sed mors est poena originalis peccati. Ergo aliqui homines erunt circa finem mundi qui non morientur; et sic idem quod prius.

4. Praeterea, via compendiosior est semper sapienti magis eligenda. Sed compendiosior via est quod homines qui vivi inveniuntur, in impassibilitatem resurrectionis transferantur, quam quod prius moriantur, et postea resurgant a morte in immortalitatem. Ergo Deus, qui est summe sapiens, hanc viam elegit in illis qui vivi inveniuntur; et sic idem quod prius.

Sed contra, 1 Corinth. 15, 56: *Semen quod seminatur, non vivificatur, nisi prius moriatur*; et loquitur sub similitudine seminis de resurrectione corporum. Ergo corpora a morte resurgent.

Praeterea, 1 Corinth. 15, 22: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur*.

(1) *Al.* nascimur mortali peccato.

tur. Sed in Christo vivificabuntur. Ergo in Adam omnes morientur; et sic resurrectio omnium erit a morte.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod non omnium resurrectio erit a cineribus. Resurrectio enim Christi est exemplar nostrae resurrectionis. Sed resurrectio ejus non fuit a cineribus; quia caro ejus non vidit corruptionem, ut dicitur in Psalm. 15, et Act. 2. Ergo nec resurrectio omnium erit a cineribus.

2. Praeterea, corpus hominis non semper comburitur. Sed in cineres non potest aliquid resolvi nisi per combustionem. Ergo non omnes a cineribus resurgunt.

3. Praeterea, corpus hominis mortui non statim post mortem in pulverem redigitur. Sed quidam statim post mortem resurgunt, ut in littera dicitur, scilicet illi qui vivi inveniuntur. Ergo non omnes resurgunt a cineribus.

4. Praeterea, terminus a quo respondet termino ad quem. Sed terminus ad quem resurrectionis non est idem in bonis et malis. 1 Corinth. 13, 31: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Ergo nec est idem terminus a quo; et sic, si mali resurgunt a cineribus, boni a cineribus non resurgunt.

Sed contra est quod Haymo dicit: *Omnes in originali peccato natos tenet haec sententia; Terra es, et in terram ibis.* Sed omnes qui in communi resurrectione resurgunt, fuerunt nati in originali peccato, vel nativitate ex utero vel saltem nativitate in utero. Ergo omnes a cineribus resurgunt.

Praeterea, multa sunt in corpore humano quae non sunt de veritate naturae humanae. Sed omnia illa auferuntur. Ergo oportet omnia corpora ad cineres resolvi.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod pulvis illi ex quibus corpus humanum reparabitur, habeant aliquam naturalem inclinationem ad animam quae eis conjungitur. Si enim nullam inclinationem habent ad animam, eodem modo se haberent ad illam animam sicut alii pulvis. Ergo non esset differentia utrum ex illis vel aliis pulveribus reficeretur corpus animae conjungendum; quod est falsum.

2. Praeterea, major est dependentia corporis ad animam quam animae ad corpus. Sed anima separata a corpore adhuc habet aliquam dependentiam ad corpus, unde retardatur ejus motus in Deum propter appetitum corporis, ut dicit Dionysius (1) de divin. Nomin. Ergo multo fortius corpus separatum ab anima adhuc habet naturalem inclinationem ad animam illam.

3. Praeterea, Job 20, 2, dicitur: *Ossa ejus implebuntur vitis adolescentiae ejus, et cum eo in pulvere dormient.* Sed vitia non sunt nisi in anima. Ergo adhuc in illis cineribus remanebit aliqua naturalis inclinatio ad animam.

(1) Sic manuscriptum ipsum, et omnia impressa in hoc loco, ubi etiam ad marginem indicabatur ut ex *cap. 4. part. 1.* etiam nihil expresse ibi tale. In textu autem Supplementi notatur Hieronymus loco Dionysii, sed ad marginem indicatur ex Augustino lib. 12 super Gen. ad lit. cap. 33, ut quaest. 78, art. 3, videre est (*Ex edit. P. Nicolai*).

Sed contra, corpus humanum potest resolvi ad ipsa elementa, vel etiam in carnes aliorum animalium converti. Sed elementa sunt homogenea, et similiter caro leonis, vel alterius animalis. Cum ergo in aliis partibus elementorum vel animalium non sit aliqua inclinatio naturalis ad illam animam, nec in illis partibus in quas conversum est corpus humanum, erit aliqua inclinatio ad animam. Patet per auctoritatem Augustini in Enchirid. (cap. 88): *Corpus humanum in quaecumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcunque hominum seu animalium cibum cedat, carnemque vertatur . . . illi animae humanae in puncto temporis cedet quae illud prius, ut homo fuerit, viveret et cresceret, animavit.*

Praeterea, cuilibet inclinationi naturali respondet aliquod agens naturale; alias natura deficeret in necessariis. Sed nullo agente naturali possunt praedicti pulvis eidem animae iterato conjungi. Ergo in eis non est aliqua naturalis inclinatio ad praedictam conjunctionem.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod super hac quaestione varie loquuntur sancti, ut in littera patet; tamen haec est securior et communior opinio, quod omnes moriantur, et a morte resurgunt; et hoc propter tria. Et primo, quia magis concordat divinae justitiae, quae humanam naturam pro peccato primi parentis damnavit, ut omnes qui per actum naturae ab eo originem duccerent, infectionem originalis peccati contraherent, et per consequens mortis debitores essent. Secundo, quia magis concordat divinae Scripturae, quae omnium futuram resurrectionem praedicit; resurrectio autem proprie non est nisi ejus quod cecidit, et dissolutum est, ut Damascenus dicit (de Fid. orth., lib. 4, cap. 28). Tertio, quia magis concordat ordini naturae, in quo invenimus quod illud quod corruptum et vitiatum est, in suam novitatem non reducit nisi corruptione mediante; sicut acetum non fit vinum nisi aceto corrupto, et in humorem vitis transeunte. Unde cum natura humana in defectu necessitatis moriendi devenerit, non erit reditus ad immortalitatem nisi morte mediante. Convenit etiam ordini naturae propter aliam rationem: quia, ut in 8 Phys. (text. 1) dicitur, motus caeli est ut vita quaedam natura existentibus omnibus, sicut etiam motus cordis totius corporis quaedam vita est; unde sicut cessante motu cordis, omnia membra mortificantur; ita cessante motu caeli, non potest aliquid vivum remanere in illa vita quae ex influenza illius motus conservabatur. Talis autem est vita quam nunc degimus; unde oportet quod ex hac vita discedat qui post motum caeli quiescentem victuri sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod distinctio illa mortuorum et vivorum non est referenda ad ipsum iudicii tempus, nec ad totum tempus praeteritum; quia omnes iudicandi aliquo tempore fuerunt vivi, et aliquo tempore mortui; sed ad illud tempus determinatum quod immediate iudicium praecedet, quando scilicet iudicii signa incipient apparere.

Ad secundum dicendum, quod perfectum sanctorum desiderium non potest esse vanum; sed nihil prohibet desiderium conditionatum eorum esse vanum; et tale est desiderium quo nolumus expoliari sed supervestiri, scilicet si possibile sit; et hoc desiderium a quibusdam velleitas dicitur.

Ad tertium dicendum, quod hoc est erroneum

dicere, quod aliquis sine peccato originali concipiatur praeter Christum; quia ille qui sine peccato originali conciperetur, non indigeret redemptione quae facta est per Christum; et sic Christus non esset omnium hominum redemptor. Nec potest dici, nec non hac redemptione indigerent, quia praestitum fuit eis ut sine peccato conciperentur; quia illa gratia facta est parentibus, ut in eis vitium naturae sanaretur, quo manente, sine originali peccato generare non possent; vel ipsi naturae quae sanata est. Oportet autem ponere, quod quilibet personaliter redemptione Christi indigeat, non solum ratione naturae. Liberari autem a malo, vel a debito absolvi non potest nisi qui debitum incurrit, vel in malum dejectus fuit; et ita non possent omnes fructum dominicae redemptionis in seipsis percipere, nisi omnes debitores nascerentur, et malo subiecti; unde dimissio debitorum et liberatio a malo non potest intelligi, quod aliquis sine debito vel immunis a malo nascatur; sed quia cum debito natus postea per gratiam Christi liberatur. Nec etiam sequitur, si potest sine errore poni quod aliqui sine originali peccato nascantur, quamvis mors sit poena originalis peccati; quia Deus potest ex misericordia alicui relaxare poenam ad quam obligatur ex culpa praeterita, sicut adulteram sine poena dimisit Joan. 8; et similiter poterit liberare a morte eos qui reatum mortis contraxerunt cum originali nascendo; et sic non sequitur: Si non morientur, ergo nascuntur sine originali.

Ad quartum dicendum, quod non semper via compendiosior est magis eligenda, sed solum quando est magis vel aequaliter accommodata ad finem consequendum; et sic non est hic, ut ex dictis patet.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod eisdem rationibus quibus ostensum est omnes a morte resurgere, est etiam ostendendum quod omnes resurgunt a cineribus in communi resurrectione, nisi aliquibus ex privilegio specialis gratiae sit contrarium indultum, sicut et resurrectionis acceleratio. Scriptura autem sacra sicut resurrectionem praenuntiat, ita et reformationem corporum, Phil. 3; et ideo oportet quod sicut omnes moriuntur ad hoc quod omnes vere resurgere possint, ita omnium corpora dissolvantur ad hoc quod omnium corpora reformari possint; sicut enim (1) in poenam hominis mors a divina justitia est inflictata, ita et corporis resolutio, ut patet Genes. 112, 9: *Terra es, et in terram ibis.* Similiter etiam ordo naturae exigit ut non solum animae et corporis conjunctio solvatur, sed etiam elementorum commixtio; sicut etiam acetum non potest in vinum qualitatem reduci, nisi prius facta resolutione in materiam praeiacentem; ipsa enim (2) elementorum commixtio ex motu caeli causatur et conservatur, quo cessante omnia mixta in pura elementa resolvuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod resurrectio Christi exemplar est nostrae resurrectionis quo ad terminum ad quem; non autem quo ad terminum a quo.

Ad secundum dicendum, quod per cineres intelliguntur omnes reliquiae quae remanent humano corpore resolutio, duplici ratione. Primo, quia mos erat apud antiquos corpora mortuorum comburere, et cineres conservare; unde inolevit modus loquendi,

(1) *Al.* etiam.
(2) *Al.* etiam.

ut ea in quae corpus humanum resolvitur, cineres dicantur. Secundo propter causam resolutionis, quae est incendium fomitis, quo corpus humanum radicitus est infectum; unde ad purificationem hujus infectionis oportet usque ad prima componentia corpus humanum resolvi. Quod autem per incendium resolvitur, dicitur in cineres resolvi; et ideo ea in quae corpus humanum dissolvitur, cineres dicuntur.

Ad tertium dicendum, quod ille ignis qui faciem mundi purgabit, poterit statim corpora illorum qui vivi inveniuntur, usque ad cineres resolvere, sicut etiam alia mixta resolvit in praeiacentem materiam.

Ad quartum dicendum, quod motus non accipit speciem a termino a quo, sed a termino ad quem; et ideo resurrectio sanctorum, quae erit gloriosa, oportet quod differat a resurrectione impiorum, quae non erit gloriosa, penes terminum ad quem, non autem penes terminum a quo. Contingit (1) enim frequenter non esse eundem terminum ad quem existente eodem termino a quo; sicut de nigredine potest moveri aliquid in albedinem et in pallorem.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod circa hoc est triplex opinio.

Quidam enim dicunt, quod corpus humanum nunquam resolvitur usque ad elementa; et ita semper in cineribus manet aliqua vis addita elementis quae facit naturalem inclinationem ad eandem animam. Sed haec positio contrariatur auctoritati Augustini indirecte, et sensui, et rationi; quia omnia composita ex contrariis possibile est resolvi in ea ex quibus componuntur.

Et ideo alii dicunt, quod illae partes elementorum in quas humanum corpus resolvitur, retinent plus de luce ex hoc quod fuerunt animae humanae conjunctae, et ex hoc habent quandam inclinationem ad animas. Sed hoc iterum frivolum est: quia partes elementorum sunt unius naturae, et aequaliter habent participationem lucis et obscuritatis.

Et ideo aliter dicendum est, quod in cineribus illis nulla est naturalis inclinatio ad resurrectionem, sed solum ex ordine divinae providentiae, quae statuit illos cineres iterum animae conjungi; et ex hoc convenit quod illae partes elementorum iterato conjungantur, et non aliae.

Unde patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod anima separata a corpore manet in eadem natura quam habebat cum corpore esset conjuncta; quod de corpore non contingit (2); et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum, quod verbum illud Job non est intelligendum, quod vita actu maneat in pulveribus mortuorum, sed secundum ordinem divinae justitiae, quo sunt deputati pulvis illi ad corporis reparationem, quod pro peccatis commissis cruciabitur in aeternum.

ARTICULUS V.

Utrum post resurrectionem quilibet cognoscat peccata quae fecit.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod post resurrectionem non quilibet cognoscat peccata quae

(1) *Al.* convenit.
(2) *Al.* convenit.

fecit. Omne enim quod cognoscimus, vel de novo per sensum accipimus, vel de thesauro memoriae educitur. Sed homines post resurrectionem suam peccata non poterunt sensu percipere, quia jam transierunt: sensus autem est tantum praesentium: multa etiam peccata a memoria exciderunt peccantis, quae non poterunt de thesauro memoriae educi. Ergo non omnium peccatorum quae fecit, resurgens cognitionem habebit.

2. Praeterea, sicut in littera dicitur, conscientiae libri quidam sunt, in quibus merita singulorum leguntur. Sed in libris non potest legi aliquid, nisi nota ejus contineatur in libro; notae autem quaedam peccatorum remanent in conscientia, ut Rom. 1, in Glossa patet (1); quae non videntur aliud esse quam reatus vel macula. Cum igitur multorum peccatorum macula et reatus a multis sit delictus per gratiam, videtur quod non omnia peccata quae fecit, possit aliquis in sua conscientia legere; et sic idem quod prius.

3. Praeterea, crescente causa crescit effectus. Sed causa quae facit nos dolere de peccatis quae ad memoriam revocamus, est caritas. Cum ergo in sanctis resurgentibus sit perfecta caritas, maxime de peccatis (2) dolebunt, si ea ad memoriam revocabunt: quod non potest esse, quia fugiet ab eis et dolor et gemitus, ut dicitur Apoc. 21. Ergo propria peccata ad memoriam non revocabunt.

4. Praeterea, sicut se habebunt resurgentes damnati ad bona quae fecerunt aliquando, ita se habebunt resurgentes beati ad peccata quae aliquando commiserunt. Sed resurgentes damnati, ut videtur, cognitionem de bonis quae aliquando fecerunt, non habebunt: quia per hoc poena eorum multum alleviaretur. Ergo nec beati habebunt cognitionem peccatorum quae commiserunt.

Sed contra est quod Augustinus dicit 20 de Civ. Dei (cap. 14), quod quaedam vis divina aderit, qua fiet quod cuncta peccata ad memoriam revocentur.

Praeterea, sicut se habet humanum iudicium ad testimonium exterius, ita se habet iudicium divinum ad testimonium conscientiae, ut patet 1 Reg. 16, 7: *Homines vident ea quae parent, Deus autem intuetur cor.* Sed non posset perfecte iudicium humanum esse de aliquo, nisi testes de omnibus de quibus iudicandum est, testimonium deponerent. Ergo oportet, eum iudicium divinum sit perfectissimum, quod conscientia omnia teneat de quibus iudicandum est. Sed iudicandum erit de omnibus operibus bonis et malis: 2 Corinth. 5, 10: *Omnes astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Ergo oportet quod conscientia unuscujusque retineat omnia opera quae fecit, sive bona, sive mala.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod non quilibet possit legere omnia quae sunt in conscientia alterius. Resurgentium enim non erit limpidior cognitio quam nunc sit Angelorum, quorum aequalitas resurgentibus promittitur, Matth. 12. Sed Angeli non possunt inveniri in suis cordibus videre ea quae de-

(1) *Al. deest patet.*
(2) *Al. peccatis.*

pendent a libero arbitrio, unde indigent locutione ad invicem innotescenda, ut in 2 lib., dist. 11, quaest. 1, art. 5, dictum est. Ergo nec resurgentes poterunt inspicere ea quae continentur in conscientiis aliorum.

2. Praeterea, omne quod cognoscitur, vel cognoscitur in se, vel in sua causa, vel in suo effectu. Sed merita vel demerita quae continentur in conscientia alicujus, non poterit alius in seipsis cognoscere, quia solus Deus cordi illabitur, et secreta ejus intuetur: similiter nec in causa sua; quia non omnes videbunt Deum, qui solus potest imprimere in affectum, ex quo procedunt merita vel demerita: similiter etiam nec in effectu, quia multa demerita erunt quorum nullus effectus remanebit, eis per poenitentiam totaliter abolitis. Ergo non omnia quae sunt in conscientia alicujus, poterit quilibet alius cognoscere.

3. Praeterea, Joannes Chrysostomus dicit (hom. 51 in Epist. ad Hebr.), ut habitum est supra dist. 16, in littera: *Nunc autem si recorderis peccatorum tuorum, et frequenter ea in conspectu Dei pronunties, et pro eis depreceris, citius illa delebis. Si vero oblivisceris, tunc eorum recorderis notens, quando publicabuntur, ac in conspectu omnium amicorum et inimicorum, sanctorumque Angelorum proferentur.* Ex hoc accipitur quod illa publicatio poena est negligentiae, quia homo confessionem praetermittit. Ergo illa peccata de quibus homo confessus est, non publicabuntur aliis.

4. Praeterea, solatium est alicui, si scit se habere multos socios in peccato, et minus inde verecundatur. Si ergo quilibet peccatum alterius cognoscat, cujuslibet peccatoris erubescencia eorum minuetur; quod non competit. Ergo non omnes omnium peccata cognoscent.

Sed contra, super illud 1 Corinth. 4, 5: *Illuminabit abscondita tenebrarum,* dicit Glossa (vetus ex Haymone): *Gesta et cogitata, bona et mala, tunc aperta et nota erunt omnibus.*

Praeterea, omnium beatorum peccata praeterea aequaliter erunt abolita. Sed aliorum sanctorum peccata sciemus, sicut Magdaleneae et Petri et David. Ergo pari ratione aliorum electorum peccata sciuntur, et multo magis damnatorum.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod non omnia merita et demerita propria et aliena ab aliquo uno intuitu videantur. Ea enim quae singillatim considerantur, non videntur uno intuitu. Sed damnati singillatim considerabunt sua peccata, et ea plangent; unde dicitur Sap. 3, 8: *Quid nobis profuit superbia? etc.* Ergo non omnia videbunt uno intuitu.

2. Praeterea, Philosophus dicit in 2 Top. (cap. 4), quod non contingit simul plura intelligere. Sed merita et demerita propria et aliena non videbuntur nisi intellectu (1). Ergo non poterunt omnia simul videri.

3. Praeterea, intellectus damnatorum hominum non erit post resurrectionem elevatior quam nunc sit bonorum Angelorum quantum ad naturalem cognitionem quae cognoscent res per species innatas. Sed tali cognitione naturali non vident plura simul, ut in 2 lib., dist. 3, dictum est. Ergo nec tunc

(1) *Al. in intellectu. Nicolai: nisi intellectui.*

damnati poterunt omnia facta sua simul videre.

Sed contra, super illud Job 8: *Induetur confusione,* dicit Glossa (Gregorii): *Viso iudice, omnia mala ante oculos mentis versant.* Sed iudicem subito videbunt. Ergo similiter mala quae commiserunt; et eadem ratione omnia alia.

Praeterea, Augustinus, 20 de Civ. Dei (cap. 14), habet pro inconveniēti quod legatur aliquis liber materialis in iudicio, in quo facta singulorum sunt scripta, eo quod nullus valeat aestimare illius libri magnitudinem, vel quanto tempore legi posset. Sed similiter non posset aestimari tempus quantum oportet ponere ad considerandum omnia merita et demerita sua et aliena ab aliquo homine, si successive diversa videant. Ergo oportet ponere quod omnia simul videant unusquisque.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod, sicut dicitur Rom. 2, in illa die cum iudicabit Dominus, testimonium unicuique sua conscientia reddet, et cogitationes erunt accusantes et delendentes; et quia oportet quod testes et accusator et defensor in quolibet iudicio habeant eorum notitiam quae in iudicio versantur; in illo autem communi iudicio omnia opera hominum in iudicium venient; oportet quod omnium operum suorum quisque tunc notitiam habeat; unde conscientiae singulorum erunt quasi quidam libri continentes res gestas, ex quibus iudicium procedet, sicut etiam in iudicio humano registorum utuntur. Isti sunt libri, de quibus Apoc. 20, 12 dicitur: *Libri aperti sunt, et alius liber apertus est vitae; et iudicati sunt mortui ex his quae scripta erant in libris secundum opera ipsorum;* et per libros qui dicuntur sic aperti, ut Augustinus exponit, 20 de Civit. Dei (cap. 14), significantur sancti novi et veteris testamenti, in quibus Deus ostendit quae mandata fieri iussisset; unde, ut Richardus de sancto Victore dicit (tract. de iudiciali potestate, circa med.) eorum corda erunt quasi quaedam canonum decreta: sed per librum vitae, de quo subiungitur, intelliguntur conscientiae singulorum; quae dicuntur singulariter libri unus, quia una virtute divina fiet ut cunctis ad memoriam sua facta revocentur. Et haec vis, in quantum ad memoriam reducit homini sua facta, liber vitae dicitur. Vel per primos libros, conscientiae intelligantur, per secundum sententia iudicis in eius providentia descripta.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis multa merita vel demerita a memoria excident, tamen nullum eorum erit quod non aliquo modo remaneat in suo effectu; quia merita quae non sunt mortificata, manebunt in praemium quod eis redditur; quae autem sunt mortificata, manent in reatu in gratitudinis, quae augentur ex hoc quod homo post gratiam susceptam peccavit; similiter etiam demerita, quae non sunt per poenitentiam deleta, manent in reatu poenae quae eis debetur; quae autem poenitentia deleta, manent in ipsa poenitentiae memoria, quam simul cum aliis meritis in notitiam habebunt. Unde in quolibet homine erit aliquid ex quo possit ad memoriam sua opera revocare; et tamen, ut Augustinus dicit, principaliter ad hoc vis divina operabitur.

Ad secundum dicendum, quod jam patet ex dictis quod aliquae notae manent in conscientia singulorum de operibus a se factis; nec oportet quod notae istae sint reatus tantum, ut ex dictis patet.

S. Th. Opera omnia. V. 7.

Ad tertium dicendum, quod quamvis caritas sit nunc causa dolendi de peccato, tamen sancti in patria ita erunt perfusi gaudio, quod dolor in eis locum habere non poterit; et ideo de peccatis non dolebunt, sed potius gaudebunt de divina misericordia quae eis sunt peccata relaxata, sicut etiam nunc Angeli gaudent de iustitia divina, qua fit ut deserti a gratia in peccato ruant illi quos custodiunt, quorum tamen salutis sollicitè invigilant.

Ad quartum dicendum, quod mali cognoscent omnia bona quae fecerunt; et ex hoc non minuetur eorum dolor, sed magis augetur, quia maximus est dolor multa bona perdidisse; propter quod Boetius dicit in 2 de Consol. (pros. 14), quod summum infortunium genus est fuisse felicem.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod in ultimo et communi iudicio oportet quod divina iustitia omnibus evidenter appareat; quod nunc in plerisque latet. Sententia autem condemnans vel praemiens iusta esse non potest, nisi secundum merita vel demerita proferatur; et ideo sicut oportet quod iudex et assessor iudicis merita causae cognoscat ad hoc quod iustam sententiam proferant; ita oportet ad hoc quod iusta sententia appareat, quod omnibus sententiam cognoscentibus merita innotescant. Unde quia sicut quilibet nota erit sua praemiatio et sua damnatio, ita et omnibus illis innotescet; oportet quod sicut quilibet sua merita vel demerita reducat ad memoriam, ita etiam et aliena ejus cognitioni subjaceant. Et haec est probabilior et communior opinio, quamvis Magister contrarium dicat in littera, scilicet quod peccata quae sunt per poenitentiam deleta, in iudicio aliis non patebunt. Sed ex hoc sequitur quod nec etiam poenitentia de peccatis illis perfecta (1) cognoscentur; in quo multum detraheretur sanctorum gloriae, et laudi divinae, qui tam misericorditer sanctos suos liberavit.

Ad primum ergo dicendum, quod omnia merita praecedentia vel demerita facient aliquam quantitatem in gloria vel miseria hominis resurgentis, ut ex dictis patet; et ideo ex exterioribus visis poterunt cuncta in conscientia videri; et praecipue divina virtute ad hoc operante, ut sententia iudicis iusta appareat omnibus.

Ad secundum dicendum, quod merita vel demerita poterunt aliis ostendi in suis effectibus, ut ex dictis patet, vel etiam in seipsis per divinam virtutem, quamvis ad hoc virtus intellectus creati non sufficiat.

Ad tertium dicendum, quod publicatio peccatorum ad ignominiam peccantis est effectus negligentiae quae committitur in omissione confessionis; sed quod peccata sanctorum revelantur, non poterit eis esse in erubescencia vel verecundiam, sicut nec Mariae Magdaleneae est in confusionem quod peccata sua in Ecclesia publice recitantur; quia verecundia est timor ingloriationis, ut dicit Damascenus (de Fid. orth., lib. 2, cap. 13), qui in beatis esse non poterit. Sed talis publicatio erit eis ad magnam gloriam propter poenitentiam quam fecerunt, sicut et confessor approbat eum qui magna scelera fortiter confitetur. Dicuntur autem peccata esse deleta, quia Deus non videt ea ad puniendum.

Ad quartum dicendum, quod ex hoc quod peccator aliorum peccata inspiciet, in nullo sua con-

(1) *Nicolai: perfecte.*

fusio minuetur; sed magis augetur, in alieno vituperio suum vituperium magis perpendens (1). Quod enim ex tali causa confusio minuat, contingit (2) ex hoc quod verecundia respiciat aestimationem hominum, quae ex consuetudine redditur levior; sed tunc confusio respiciat aestimationem Dei, quae est secundum veritatem de quolibet peccato, sive sit unius tantum, sive multorum.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod circa hoc est duplex opinio. Quidam enim dicunt, quod omnia merita vel demerita simul aliquis videbit, sua et aliena, in instanti; quod quidem de beatis facile credi potest, quia omnia in uno videbunt, et sic non est inconveniens quod simul plura videant; sed in damnatis, quorum intellectus non est elevatus ut possit Deum videre, et in eo omnia alia, est magis difficile.

Et ideo alii dicunt, quod mali simul omnia videbunt in genere sua peccata; et hoc sufficit ad accusationem illam quae debet esse in iudicio, vel absolutionem; non autem videbunt simul omnia descendendo ad singularia. Sed hoc etiam non videtur consonum dictis Augustini, 20 de Civ. Dei (cap. 14), qui dicit, quod omnia mentis intuitu enumerabuntur; quod autem in genere cognoscitur, non enumeratur.

Unde potest eligi media via, quod singula considerabunt, non tamen in instanti, sed in tempore brevissimo, divina virtute ad hoc adjuvante; et hoc

(1) Nicolai: dum alieno vituperio suum vituperium magis perpendet.

(2) Al. convenit.

DISTINCTIO XLIV.

De aetate et statura resurgentium.

Solent autem nonnulli percontari et quaerere, an in eadem aetate et statura corporis omnes resurrecturi sint. Quidam putaverunt omnes resurrecturos secundum mensuram aetatis et staturae Christi, ideo quia Apostolus ait (Ephes. 4, 12): « Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi. » Sed his verbis non eadem resurgentibus assignatur statura, sed aetas. Omnes enim in eadem aetate resurgent in qua Christus mortuus est et resurrexit, ejusdemque aetatis mortui fuerint. Virum autem posuit, non ut distingueret sexum, sed ut significaret perfectionem virium, quam tunc habebunt; sed non omnes eandem staturam corporis obtinebunt. Unde Augustinus (lib. 22 de Civ. Dei, cap. 13): « Non ait, in mensuram corporis vel staturae, sed aetatis, quia unusquisque suam recipiet mensuram corporis, quam vel habuit in juventute, etiam si senex obit, vel fuerat habiturus, si ante est defunctus. » Aetas vero erit illa ad quam pervenit Christus, scilicet juvenilis, ut circa triginta annos. Frigida enim duorum annorum et trium mensium erat aetas Christi, in qua mortuus est et resurrexit. Non est autem fas dicere, quod in resurrectione accedat corpori magnitudo, quam nec habuit hic (1), nec erat habiturus diu vivendo; nec majora corpora redigenda sunt ad modum domus corporis. Periret enim multum de illis corporibus, cum nec periturus sit capillus, ut ait Dominus (Luc. 21, 18): « Capillus de capite vestro non peribit. »

Quod resurget quicquid fuit de substantia et natura corporis, et in eadem parte corporis.

« Non (2) enim perit Deo terrena materies, de qua mor-

(1) Al. deest hic.

(2) Nicolai: Perit etiam in Enchiridio cap. 88. Non enim etc.

est quod Augustinus dicit ibidem, quod mira celeritate enumerabuntur. Nec hoc est impossibile; quia in quolibet parvo tempore sunt infinita instantia in potentia.

Et per hoc patet responsio ad utramque partem.

Expositio textus.

In jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo. Potest per haec tria idem significari, ut illa vox dicatur *jussus* quantum ad virtutem, quia ei corpora mortuorum obediant; vox *Archangeli*, idest Christi, qui est Princeps Angelorum, quantum ad dignitatem proferentis; *tuba* quantum ad evidentiam. Vel *jussus* refertur ad causam principalem, scilicet divinam virtutem, cui obediant omnia; vox *Archangeli* ad ministerium Angelorum; sed *tuba* ad operationem hominis Christi; haec enim tria in resurrectione operabuntur.

Unde rationabiliter putari potest, peccata hic per poenitentiam tecta et deleta, illic etiam tegi aliis. Sustinendo Magistrum potest dici, quod peccata iustorum non venient in notitiam ut peccata, sed ut dimissa; sic enim considerantur ejuslibet occurrent. Unde ex hoc non sequitur confusio, sed gloria. Dicuntur autem tegi, inquantum Deus ea non videt ad puniendum, sicut exponit Glossa (Augustini) super illud Psal. 51: *Beati quorum remissae sunt iniquitates etc.*

Contra vero scribens ad Marcellam Hieronymus testari videtur. Quidam dicunt quod Hieronymus non dixit hoc asserendo, sed opinionem ejusdem Graeci recitando.

« talium creatur caro; sed in quemlibet pulverem cineremve solvatur, in quolibet halitus aurisque diffusit, et in quantumcumque substantiam, vel in ipsa elementa, cumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa, vertatur, in quorumcumque animalium vel hominum eibum carneumque movetur, illi animae in puncto temporis rediunt ad illam carnem primitus, ut homo ferat, crearet, viveret, animavit. Ipsa ergo terrena materies, quae discedente anima fit cadaver, non ita in resurrectione reparabitur, ut ea quae dilabuntur, et in alias atque aliarum rerum species vertuntur, quamvis ad corpus redeant, unde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes ubi fuerunt, redire necesse sit. Alioquin si capillis redit quod tam crebra tonsura detrahit, si unguibus quod toties dempsit excelsio, immoderata et indecens cogitantibus resurrectionem carnis, et ideo non erediendum, occurrit informitatem carnis, et ideo non erediendum, occurrit informitatem (2). Sed quemadmodum si statura ejuslibet solubilis metalli igne liqueceret, vel contereretur in pulverem, vel confunderetur in massam, et eam vellet artifex rursus ex illius materia et qualitate reparare, nihil interesset ad ejus integritatem, quae partem materiae cui membro statura rediret, dum tamen totum ex quo constituta fuerat, restituta resumeret; ita Deus mirabilis atque ineffabilis artifex de toto quo caro nostra extiterat, eam mirabili celeritate restituet; nec aliquid attinebit ad ejus reintegrationem, utrum capilli ad capillos redeant, et ungues ad ungues, an quidquid eorum perierat, mutetur in carnem, et in partes alias revocetur, curante artificis providentia, ne quid indecens fiat. Indecorum quippe aliquid ibi non erit; sed quidquid futurum est, hoc decebit: quia nec futurum est, si non decebit. » (Ex Augustino in Enchirid., cap. 88).

(1) Nicolai: reddit, ut Augustini textus. Supple Deus.

(2) Al. infirmitas.

Quod sancti sine omni deformitate resurgent.

Hoc autem in corporibus sanctorum intelligendum est, de quibus consequenter adjungit Augustinus ibid., cap. 91: « Resurgent ergo sanctorum corpora sine ullo vitio, sine ulla deformitate, sicut sine ulla corruptione, onere, difficultate; in quibus tanta felicitas quanta felicitas erit, propter quod et spiritualia dicta sunt, cum procedebat corpora sint futura, non spiritalia. » Ex his apparet quod una erit aetas omnium resurgentium, scilicet juvenilis; statura vero diversa, scilicet quam quisque habuerit in juvenili aetate, vel erat habiturus, si ante est defunctus. Nec de substantia qua hominis caro creatur, aliquid peribit; sed omnium particularum ante dispersarum collectio reintegrabitur naturalis substantia corporis; sanctorumque corpora sine omni vitio fulgida sicut sol resurgent, praecipue eunctis deformitatibus quas hic habuerunt.

Si vult tunc habeant quas hic habuerunt deformitates.

De reprobis autem quaeri solet, an eum deformitatibus hic habitis resurgant. Hoc autem Augustinus non asserit, sed dubium relinquit, iam inquis (in Enchirid., cap. 92): « Quicumque ab illa perditionis massa qua per Adam facta est, non liberantur per Christum, resurgent quidem etiam ipsi unusquisque cum sua carne, sed ut cum diabolo ejusdemque angelis puniantur. Utrum vero ipsi cum vitis et deformitatibus suorum corporum resurgent, quaecumque in eis gestarunt, inquirendo laborare quid opus est? Non enim fatigare nos debet incerta eorum habitudo vel pulehrudo, quorum erit certa et sempiterna damnatio. » Ecce non delinquit, an tunc habeant deformitates, quas hic habuerunt reproborum corpora.

Quia non consumerunt corpora quae tunc ardeant.

Si vero quaeritur de corporibus malorum, quomodo in igne ardeant et non consumerantur, Augustinus (de Civ. Dei lib. 21, cap. 5) variis exemplis astruit, et sempiternis ignibus ea ardere, et non consumi illa combustione; sicut animus, cujus praesentia corpus vivit, et doerem pati potest, et mori non potest. Hoc enim erit tunc in corporibus damnatorum quod nunc esse scimus in animis omnium.

Si daemones corporali igne cremantur.

Quaeri etiam solet, an daemones corporali igne ardeant. Ad quod Augustinus respondens ait (de Civ. Dei, lib. 20, cap. 10): « Cur non dicamus, quamvis miris, veris tamen modis etiam spiritus incorporeos posse poena corporalis ignis alligi; si spiritus hominum, etiam ipsi incorporei, et tunc poterunt includi corporalibus membris, et tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubilibus alligari? Gehenna illa quae stagnum ignis et sulphuris dicta est, incorporeus ignis erit, et cruciabit damnatorum corpora, hominum vel daemonum; sed solida hominum, aerea daemonum; unius enim utriusque ignis erit, ut Veritas ait. » De quo igne si quaeritur qualis vel ubi sit, Augustinus sic respondet (ibid., cap. 16): « Ignis aeternus ejusmodi sit, et in qua mundi vel rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui Spiritus divinus ostendit. »

Si animae sine corporibus sentiant ignem corporalem.

Cum autem constet animas igne materiali in corporibus cruciandas, quaeri solet, an interim autem resurrectionem corporum, animae defunctorum reproborum materiali igne cremantur. De hoc Julianus Tolentanus Ecclesiae Episcopus, Gregorii dicta secutus, ita scripsit (1): « Si viventis hominis

(1) Nimirum in tractatu qui Prognosticon inscribitur, lib. 2, cap. 17, tom. 9 Bibliothecae PP. ubi Gregorium expresse citat. Sumptum autem est ex lib. 4 Dialogorum, cap. 29 (Ex edit. P. Nicolai).

Divisio textus.

Postquam determinavit Magister de conditionibus resurrectionis, hic determinat de conditionibus resurgentium; et dividitur in partes duas: in prima

« incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur non post mortem etiam corporeo igne tenetur? Teneatur propter ignem spiritum dicimus, ut in tormentis ignis sit, videndo atque sentiendo. » Quod autem non solum videndo, sed etiam experiendo, anima ignis tormentum patitur, ex Evangelio colligitur, ubi Veritatis voce dives mortuus dicitur in inferno sepultus, cujus anima quod in igne tenetur, insinuat, cum Abraham deprecatur dicens (Luc. 16, 24): « Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam: quia crucior in hac flamma. » Dum ergo peccatorem divitem damnatum in ignibus Veritas prohibet, quis sapiens reproborum animas teneri ignibus neget? Praecipue cum humanam animam corporis similitudinem habere doceat Augustinus, ita inquis (super Gen. ad litteram, lib. 12, cap. 35): « Proferri animam habere posse similitudinem corporis et corporalium omnino membrorum, quisquis renuit, potest negare animam esse quae in somnis videt vel ambulare se vel sedere, vel huc atque illic gressu vel etiam volatu ferri. Hoc enim (1) sine quadam similitudine corporis non fit. Proinde si haec similitudinem etiam apud inferos gerit, non corporalem, sed corpori similem; ita etiam in locis videtur esse non corporalibus, sed corporalium similibus, sive in requie sive in doloribus. » In Cassiani etiam voluminibus legitur (2), quod non sint otiosae neque nihil sentiant, cum dives ille in inferno se flammam cruciat clamat. Unde probatur animas defunctorum non solum suis sensibus non privari, sed nec istis affectibus, se licet sepe, tristitia, gaudio ac metu, carere; et ex his quae sibi in illo generali examine reservantur, eas quidem jam incipere praegustare.

De abortivis fetibus, et monstris.

Illud etiam investigare oportet, si abortivi fetus et monstra resurgent, et quales. De quo Augustinus ita ait (in Enchirid., cap. 83): « Occurrit de abortivis fetibus quaestio, qui jam nati sunt in utero matrum, sed non ita ut iam possint renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus, de his qui jam formati sunt, tolerari potest utamque quod dicitur. Informes vero qui non procreviserunt arbitriur, sicut semina quae concepta simul non fuerunt? Scrupulose quidem inter doctores quaeri ac disputari potest, quando incipit homo in utero vivere, an sit quaedam vita occulta quae nondum in motibus viventis apparet. Negare enim vixisse puerperia, quae ideo membratim exscantur, si ejectione ex utero praeventum, ne matres etiam, ut mortua ibi relinquuntur, occidant, imprudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit homo vivere, ex illo utique jam mori potest. Mortuus vero, ubicumque illi potuit mors evenire, quomodo ad resurrectionem non pertinet, repere nire nequeo. Neque enim et monstra quae nascuntur et vivunt, quantalibet cito moriantur, aut resurrectione negabuntur, aut ita resurrectura credenda sunt; sed potius correcta eorum emendataque natura. Absit enim ut illum binenbrem quem nuper natum in oriente fratres fidelissimi (3) qui eum viderunt, retulerant, et sanctus Hieronymus (4) scriptum reliquit, et unum hominem duplicem, ac non potius duos (quod futurum erat, si gemini nascerentur) resurrecturos aestimemus. Ita et cetera quae nimia deformitate monstra dicuntur, ad humanae naturae figuram in resurrectione revocabuntur. »

(1) Al. deest enim.

(2) Collat. 1, cap. 14, ubi paulo plenius (Ex edit. P. Nicolai).

(3) Al. fidelium.

(4) Augustinus: sanctae memoriae Hieronymus Presbyter. Sumptum est autem ex Hieronymi epist. 252, ad Vitalem.

parte determinat de conditionibus resurgentium qui ad perfectionem humanae naturae pervenerunt; in secunda de conditionibus illorum qui in praesenti vita praedicta perfectione caruerunt, scilicet de abortivis fetibus, ibi: *Illud etiam investigare oportet*